

รหัสโครงการ : RDG4840058

ชื่อโครงการ : กลยุทธ์การปรับตัวของเกษตรกรอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของระบบ
นิเวศในเขตลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง

ชื่อนักวิจัย : ไพรินทร์ รุยแก้ว

E-mail Address : ไม่มี

ระยะเวลาโครงการ : 1 กันยายน 2548 ถึง 28 กุมภาพันธ์ 2550

การศึกษากลยุทธ์การปรับตัวของเกษตรกรอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศในเขตลุ่มน้ำปากพนังตอนกลางเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังเคยเป็นดินแดนที่มั่งคั่งไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ มีระบบนิเวศที่หลากหลาย ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมมายาวนาน การเกิดขึ้นของโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนังเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไป และส่งผลกระทบต่อดำรงชีพของคนในพื้นที่ การศึกษาครั้งนี้ต้องการหาคำตอบในด้านลักษณะของผลกระทบการแบกรับต้นทุนที่ไม่เท่าเทียมกันและแนวทางการปรับตัวของคนกลุ่มต่างๆ ที่ได้รับผลกระทบ ผลการศึกษาพบว่า

พื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังตอนกลางอันประกอบด้วยอำเภอหัวไทร อำเภอเชียรใหญ่และอำเภอลेलิมพระเกียรติ แบ่งตามลักษณะทางกายภาพได้เป็น 3 เขต คือ เขตพื้นที่ชายฝั่งทะเล เขตพื้นที่ราบลุ่มและเขตพื้นที่ป่าพรุ จากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งจากภายในและนอกพื้นที่ ทำให้มีการปรับตัวด้านอาชีพมาเป็นลำดับ คือ การผลิตข้าว การผลิตพืชผักในรูปแบบไร่นาสวนผสม และการผลิตกุ้ง การผลิตสำคัญในช่วงก่อนเกิดโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง คือ การเลี้ยงกุ้งที่ขาดการคำนึงถึงสภาพแวดล้อม จึงมีผลกระทบต่อระบบนิเวศอย่างรุนแรงและรวดเร็ว โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ แต่ผลจากการเกิดขึ้นของโครงการฯ ไม่ได้เป็นไปตามที่คาดหวังทุกประการ ทั้งก่อให้เกิดปัญหาด้านการดำรงชีพซ้ำซ้อนขึ้นเนื่องจากทรัพยากรเปลี่ยนแปลงไป เช่น สัตว์น้ำ ป่าจาก น้ำกร่อย น้ำเค็ม น้ำจืด และน้ำไม่ได้ถ่ายเทตามธรรมชาติ ส่งผลกระทบต่อชุมชนแตกต่างกัน 3 ลักษณะ คือ ลักษณะที่หนึ่ง ชุมชนได้รับผลกระทบในเชิงลบ เป็นเขตพื้นที่ชายฝั่งทะเล ได้แก่ ชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณริมคลองหัวไทรซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำปากพนัง ลักษณะที่สอง ชุมชนได้รับทั้งเชิงบวกและเชิงลบ เนื่องจากระบบน้ำเปลี่ยนแปลงและถูกปิดกั้นไม่ได้ไหลเวียนตามธรรมชาติของน้ำ กลุ่มที่กระทบอย่างหนัก คือ กลุ่มทำประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพหลัก เพราะสัตว์น้ำลดปริมาณลงอย่างรวดเร็ว ชุมชนดังกล่าวคือชุมชนที่อยู่ในพื้นที่อำเภอเชียรใหญ่ทั้งหมด ส่วนด้านที่เป็นผลประโยชน์ที่ทางกลุ่มนี้ได้รับ คือ การมีน้ำจืดในแม่น้ำปากพนังที่จะได้ใช้พื้นฐานการผลิต

ต่อไป ลักษณะที่สาม ชุมชนได้รับผลจากโครงการฯ ในเชิงบวก หมายถึง เขตพื้นที่ที่เคยขาดแหล่งน้ำเพื่อการผลิต แต่เมื่อเกิดโครงการฯ ทำให้มีแหล่งน้ำจัดเพียงพอ สามารถเพิ่มรอบหมุนการผลิตได้เพิ่มขึ้น ชุมชนดังกล่าวนี้คือ เขตพื้นที่ที่ติดกับป่าพรุ เพราะมีการขุดคลองขึ้นใหม่ เรียกกันว่า คลองชะวอด – แพรกเมือง

การปรับตัวด้านอาชีพของคนในพื้นที่ พบว่ามีการผลิต 3 รูปแบบ รูปแบบที่หนึ่ง การปรับตัวในลักษณะการผลิตแบบปฐมภูมิ หมายถึง ครัวเรือนยังคงเลือกการผลิตทางการเพาะปลูกเป็นหลัก แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก เป็นกลุ่มทำเกษตรแบบเดิม ได้แก่ ทำนา ปลูกพืชผักหรือทำไร่สวนผสม แต่มีการเพิ่มการปลูกพืชเศรษฐกิจขึ้น กลยุทธ์สำคัญที่คนกลุ่มนี้ใช้ คือ การเพิ่มทุนการผลิต การต่อรอง และการปรับความสัมพันธ์ทางสังคม ผลการปรับตัวของกลุ่มนี้ คือ ครัวเรือนที่มีที่ดินมากสามารถทำการผลิตได้หลายระบบ จึงมีความมั่นคงทั้งรายได้และอาชีพ เพราะสามารถกระจายความเสี่ยงจากการผลิตได้สูง กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มใช้ที่ดินเพื่อทำการเพาะเลี้ยงในเชิงธุรกิจ คือการเลี้ยงกุ้ง กลยุทธ์สำคัญของกลุ่มเลี้ยงกุ้ง คือ การรอโอกาสเพื่อเลี้ยงกุ้งและการต่อรอง ผู้ที่ปรับตัวลักษณะนี้ได้ต้องมี ที่ดินทำกิน มีทุนสำหรับประกอบการ มีแรงงานในครัวเรือนและต้องมีแหล่งน้ำ แต่กลุ่มเลี้ยงกุ้งยังมีความเสี่ยงสูงจากปัจจัยการผลิต คือระบบน้ำและผลผลิตที่ไม่แน่นอน อีกทั้งต้องเผชิญกับภาวะซ็อก เช่น โรคระบาดของกุ้ง จึงไม่มีความมั่นคงทั้งรายได้และด้านอาชีพ รูปแบบที่สอง การผลิตแบบทุนนิยม หมายถึง การนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาแปรรูปเป็นสินค้าต่าง ๆ เพื่อให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้น เช่น การแปรรูปกระจุ๊ด การแปรรูปปลา เป็นการผลิตเพื่อเสริมรายได้ของครัวเรือนและปรากฏอยู่เป็นระดับปัจเจก กลยุทธ์สำคัญที่ใช้คือ การพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น รูปแบบที่สาม เป็นการผลิตแบบไม่เป็นทางการ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ประเภที้อาชีพการค้าขายเป็นหลัก และประเภทใช้แรงงานรับจ้างและการอพยพย้ายถิ่น ครัวเรือนที่ใช้แรงงานรับจ้างเป็นอาชีพหลัก มักเป็นครัวเรือนที่มีที่ทำกินน้อยหรือไม่มีที่ทำกิน การใช้แรงงานเป็นอาชีพที่ต้องพึ่งพาภายนอกสูงอีกทั้งรายได้ที่ไม่แน่นอน จึงไม่ค่อยมีความมั่นคงทั้งรายได้และอาชีพนัก

แนวทางแก้ปัญหา ด้านอาชีพควรสนับสนุนด้านอาชีพให้สอดคล้องกับศักยภาพของคนกลุ่มต่าง ๆ คือ กลุ่มที่มีศักยภาพสูง ควรสนับสนุนด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิต ทั้งการผลิตข้าว พืชผัก พืชเศรษฐกิจ และการเลี้ยงกุ้ง กลุ่มที่มีศักยภาพปานกลาง ควรสนับสนุนด้านรูปแบบหรือนวัตกรรมการผลิตที่ใช้พื้นที่น้อยแต่ให้ผลผลิตสูง และการผลิตที่ใช้น้ำเค็มหรือน้ำกร่อยเป็นปัจจัย เช่น การเลี้ยง ปู เป็ยว ปลา เป็นต้น กลุ่มที่มีศักยภาพต่ำ คือ กลุ่มเลี้ยงกุ้งที่ยังคงมีภาระหนี้สินสูง ต้องกู้ยืมเงินสำหรับลงทุน และกลุ่มแรงงานรับจ้าง ควรสนับสนุนให้เข้าสู่กองทุนฟื้นฟูหนี้สินของเกษตรกร ส่งเสริมด้านการผลิตแบบทุนนิยมเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิต และ

ควรให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำกับโครงการฯ เพื่อลดปัญหาข้อขัดแย้งและ
แสวงหาแนวทางบริหารจัดการน้ำให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสภาพปัญหามากที่สุด
นอกจากนี้รัฐต้องสนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐานให้กลุ่มที่เข้าไม่ถึงแหล่งน้ำได้ใช้แหล่งน้ำจาก
โครงการฯ ได้เท่าเทียมกัน

คำหลัก : กลยุทธ์การปรับตัว, ศักยภาพการปรับตัว

Project Code : RDG 4840058

Project Title : Adjustment Strategies Affected by the Change of the Ecosystem in the
Middle Part of the Pakpanang Basin

Investigator : Phairin Ruykaew

E-mail Address : kuanchalikschoo@msn.com

Project Period : October 2005-February 2007

The study of the adjustment strategies of the agriculturists who have been affected by the change of the ecosystem in the middle part of the Pakpanang Basin has become very crucial. It used to be rich in natural resources and has ecological diversities, which have been the infrastructure of economic and social stability for the people in this area for a long time. The introduction of the Pakpanang Basin Development Project has become a factor that has contributed to the change of the ecosystem, causing an impact on the way of life and the living conditions of the people in the area.

This study aims at obtaining the solution guidelines in terms of the impact caused by unequal investment cost, and the adjustment strategies of different groups of people who have been affected by the introduction of the project.

The middle part of the Pakpanang Basin is composed of the Districts of Huatrai, Chienyai, and Chalermprakiet. The area is physically divided into three parts : the coastal area, the basin area, and the marshland area. The internal and external changes have caused the constant occupational adjustment, such as growing rice, doing mixed gardens and doing prawn farms. The major products before the introduction of the Pakpanang Basin Development Project were mainly composed of doing prawn farms. However, without the awareness of environmental conservation, the area has become seriously affected. The Pakpanang Basin Development Project was, therefore, introduced to solve the major problems of the people in the community, but the outcome has not been totally expected and also caused the complicated problems of the livelihood existence. The living conditions are still critical due to the changes of the resources, such as aquatic animals, decreasing thickets of nepa palms, brackish water, fresh water and stagnant water. These changes have affected the community in three aspects. The negatively-affected area

consists of the coastal communities along the Hutrai Canal, which is a part of the Pakpnang River. The second characteristic of the affected area which has been positively and negatively affected covers the area where the water system has been changed and obstructed, and it is not able to circulate naturally. The most seriously affected are the groups of the people who earn their living by doing traditional fishery. The number of aquatic animals has rapidly been decreasing. These communities are mostly located in the District of Chienyai. The fresh water in the river has benefited these communities and been regarded as the production base of all products. The third characteristic covers the areas which have been positively affected. These areas used to be short of water which was used for necessary production. However, after the introduction of the project, there has been enough fresh water to be used to increase the productivity circles. These communities are located next to the marshland. There is a newly-dug canal, called the Cha-uad Praekmeung Canal.

The occupation adjustment of the people in the community falls into three aspects. The first one is characterized as the primary occupational adjustment. The families in this group still focus on agricultural activities. There are two types of the families in this group. The first one is the group with traditional agricultural activities. They grow plants and vegetables, and do mixed gardens, but they also increase the number of economic plants. The strategies applied by this group is increasing production costs, making a bargain, and adjusting the social relationship. The outcome of this group is that the families have got more land for conducting more production systems. As a result, their income and occupational activities seem very secure and stable. The second group employs the land use for a commercial animal cultures, which is doing prawn farms. The major strategy of prawn farming is that the farmers have to wait for the upright opportunity for culturing prawns and bargaining for a better sale. The people who are able to adjust are the ones who have their own farming areas, enough investment capital, family labor, and water sources. However, the prawn-farming groups are still taking a high risk due to the production factors, such as the water system and uncertain yields. Besides, they are still facing unexpected incidences, such as the fatality and some epidemic diseases of the

prawns caused by the lack of appropriate knowledge of raising these aquatic animals. Therefore, the income and the occupations of the people of this group do not seem secure and stable.

The second type of the people in this group focuses on the secondary occupational adjustment. They process local materials in order to add value to their products, such as the production of reed, and fish to bring in individual and family income. The strategies employed by this group are relying on natural resources in the locality.

The third type focuses on the unofficial production, which is divided into two groups. The first one is the group of people who earn their living by trading and the other by being manual workers. They always move to places where they can look for work. The families whose members are manual workers mostly own very little farmland or none at all. This group of people has to rely on external factors and their income is not certain, so their well being does not seem to be secure and stable.

The solution guidelines should focus on the provision of occupational opportunities which are relevant to their individual potentiality. For example, the high potential group should be supported and provided with the knowledge about production, such as growing rice, vegetables, economic plants and culturing prawns. The moderately potential group should be supported and provided with the production guidelines and innovation, which can be used to benefit their little farmland to yield higher productivity. They should also be advised to make use of the saline and brackish water as a factor in production, such as culturing crabs, fish, etc. The low potential group consists of manual workers and is heavily indebted. They also have to take loans from official and unofficial sources for their investment. This group should be advised to join the restoration fund for agriculturists, and use the secondary production pattern to increase the value of their products. Besides, the community should co-operate with the project and take part in the management of the water system to lesson the conflicts among the people and make a better and more effective use of the water. In addition, the government should provide the community with the infrastructural project so that the community will be able to access to and equally make use of the water sources.